

3. Шемшученко Ю. С., Короткий Т.Р. Охорона морського середовища. Енциклопедія міжнародного права Т.3. К.: Академперіодика, 2019. – С. 474.

4. Постанова КМ України від 18 грудня 2018 р. №1108 Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року/
<https://zakon.rada.gov.ua/>

5. Переверзева О.С. Загрози навколишньому природному та морському середовищу в умовах війни Російською Федерацією». Науковий політолог «Україна: держава і нація» до 31 річниці відновлення української державності. Збірник наукових праць/Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Фонд інституційного розвитку української науки. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 241-246.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-15>

«ІСТОРИЧНІ ВОДИ»: ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІНІТИВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОРСЬКУ БЕЗПЕКУ ПРИБЕРЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Ярмакі Христофор Петрович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права та процесу
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Ярмакі Володимир Христофорович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
факультету № 1
Навчально-наукового інституту права та кібербезпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Так звані «історичні води» і права прибережних держав на них є вкрай важливим аспектом життєдіяльності держав, навколо яких точаться серйозні суперечки. Ці простори прибережних вод стають каменем спотикання багатьох інтересів, оскільки узбережжя, що виходить до моря, – це реальне благо, значення якого для прибережної держави оцінюється дуже високо, а здатність і реальна можливість держави поширити на них свій суверенітет і мати можливість повної правової регламентації діяльності

в них сьогодні стає запорукою успішного економічного розвитку. Тут об'єктивно функціонують дві системи правового регулювання – міжнародна, що встановлює загальні норми і правила, і національна, яка закликає дотримуватися міжнародних норм і приймати власні, узгоджені з міжнародними, норми. Актуальність цієї теми з точки зору сучасних економічних, геостратегічних та геополітичних інтересів прибережних держав обумовлена, насамперед, тим, що законодавча практика держав щодо кваліфікації прилеглих до їх узбережжя морських районів у якості історичних вод, а також вибіркоче реагування інших держав на таку практику – це міжнародно-правова реальність [1, с. 230].

Загальновизнано, що доктрина міжнародного публічного права вже давно не ставить під сумнів право держав оголошувати деякі водні простори, оточені сушею однієї держави, але які мають ширину входу більше 24 морських миль «історичними водами».

Варто відмітити, що єдиного, загальновизнаного всіма державами визначення поняття «історичні води» немає в міжнародному публічному праві.

Деякі дослідники висловлюють думку про те, що історичні права вперше були проголошені США в Північноатлантичному арбітражі з рибальства в 1910 році. При цьому однією з найбільш авторитетних дефініцій, що було надано Комісією міжнародного права ООН, є дефініція у справі «Про рибальство» та у справі Сальвадор проти Гондураса стосовно Затоки Фонсека, де «історичні води» були визначені як «води, що розглядаються в якості внутрішніх вод, але які не можуть вважатися такими в умовах відсутності історичного права на них у прибережної держави».

Вбачається, що головними критеріями для віднесення морських вод до категорії історичних є наступні: (1) виняткова влада та контроль над таким морським районом, включаючи можливість вигнання іноземних суден з нього якщо на це буде потреба; (2) довге користування ним або закінчення тривалого часу, хоча довжина конкретного періоду залежить від обставин; (3) мовчазна згода інших держав, особливо тих, чий інтереси можуть зачіпатися цим статусом [2].

У справі про рибні ресурси («Fisheries case») – рішення Міжнародного суду від 1951 року з англо-норвезького спору про рибальство) дається таке визначення: «історичними водами називають ті внутрішні води, на які є історичні правові основи (історичний титул). Такий титул створюється в результаті тривалого і постійного користування такими водами. Причому це стає можливим, якщо інші держави не здійснюють цьому перешкод та постійно не заявляють з цього приводу протестів» [3].

Міжнародний Суд ООН у справі по спір між Сальвадором і Гондурасом підтвердив по суті таке ж визначення історичних вод: «це води, які

розглядаються в якості внутрішніх, але які не мали б такого характеру, якби не існування історичного титулу» [4].

Широко цитуються в юридичній літературі також визначення Л. Й. Бушеза і Г. Жіделя. Так, Л.Й. Бушез визначив історичні води, як «води, над якими прибережна держава, як виняток із загальних застосовних норм міжнародного права, ефективно, безперервно і протягом тривалого періоду часу здійснює права суверена з мовчазної згоди спільноти держав» [5, с. 181].

В свою чергу Г. Жідель дає таке визначення історичних вод: це «такі водні простори, юридичний статус яких відрізняється – за спільною згодою інших держав – від того, який ці простору повинні були б мати відповідно до загальноприйнятих правил» [6, с. 623].

Суди США визначають поняття «історичні води» (зазначимо, що США традиційно не підтримують застосування іншими державами концепції історичних вод), як «затоку, над якою прибережна держава традиційно заявляє і зберігає суверенну владу за мовчазної згоди іноземних держав» [7]. При цьому Верховний суд США у справі США проти Луїзіани 1985 року зазначив, що існують, принаймні, три чинники, які приймаються до розгляду для визначення «історичної затоки»: здійснення державою, що претендує на водний простір, суверенітету над ним; безперервність цього суверенітету; мовчазна згода іноземних держав.

Отже, специфікою «історичних вод» як простору з особливим правовим режимом є те, що їх міжнародно-правовий статус (віднесення до внутрішніх вод за історичними підставами) констатується за допомогою національних законодавчих актів. Дійсно, шляхом прийняття прибережною державою законів, меморандумів, декретів, заяв, указів, декларацій, інструкцій за морським простором закріплюється статус «історичних вод». Крім того, способи вказівки на «історичні» затоку або води, способи позначення даного морського району в таких національних актах відрізняється один від одного.

Іноземні судна повинні у внутрішніх морських водах дотримуватися законів та інших правил, встановлених прибережною державою щодо імміграційного, митного, санітарного контролю, безпеки плавання, охорони навколишнього середовища. На іноземні торговельні судна, які перебувають у внутрішніх морських водах прибережної держави, поширюється кримінальна, цивільна й адміністративна юрисдикція прибережної держави.

Кримінальна юрисдикція. Оскільки внутрішні морські води – це частина державної території, то злочини, скоєні на борту іноземних торговельних суден, що перебувають у межах цих вод, за загальним правилом підлягають юрисдикції прибережної держави. Однак на практиці найчастіше в силу двосторонніх договорів, судова влада прибережної держави не здійснює кримінальної юрисдикції щодо злочинів такого роду, якщо вони не

порушують мир і добрий порядок, якщо втручання не є міжнародним зобов'язанням прибережної держави або якщо про інше не просять дипломатичні або консульські посадові особи держави прапора судна.

Цивільна юрисдикція. Судовою владою прибережної держави можуть розглядатися цивільні позови щодо іноземного торговельного судна і майна, що перебуває на його борту, під час стоянки судна в порту. Реалізація цивільної юрисдикції стосовно іноземного торговельного судна може охоплювати затримку або арешт такого судна з метою забезпечення позовних вимог або виконання судових чи арбітражних рішень. Рішення про затримку або арешт має виноситися компетентним судовим органом прибережної держави.

Адміністративна юрисдикція. В основному норми адміністративного права встановлюють режим перебування іноземних суден у внутрішніх морських водах прибережної держави.

Згідно з цими нормами іноземні судна, як державні, так і приватні, зобов'язані підкорятися адміністративній юрисдикції прибережної держави в повному обсязі. Насамперед це стосується виконання митних і санітарних правил, а також заходів контролю безпеки суден, охорони людського життя, допуску іноземців. Слід зазначити, що іноземні військові кораблі звільняються від митного огляду [8].

Можна зробити висновок, що в міжнародному публічному праві не існує єдиного і визнаного всіма державами визначення терміну «історичні води». В науковій доктрині історичні води розглядаються в основному як води, над якими прибережна держава, як виняток із загальних норм міжнародного права, ефективно, безперервно і протягом тривалого періоду часу здійснює права суверена з мовчазної згоди спільноти держав.

Література:

1. Краснікова О.В. Узгодження норм внутрішньонаціонального та міжнародного морського права (на прикладі аналізу правового статусу «історичних вод», та «історичних заток»). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 229–232. URL: <http://lsej.org.ua/62015/66.pdf> (дата звернення 21.11.2022).
2. Аверочкіна Т.В. Міжнародне морське право. Одеса, 2011. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3348> (дата звернення 21.11.2022).
3. Fisheries Case (United Kingdom v. Norway). URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/11029.pdf> (дата звернення 21.11.2022).
4. Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening). URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/75> (дата звернення 22.11.2022).

5. Bouchez L. J. *The Regime of Bays in International Law*. Leyden, 1964. 330 p.
6. Gidel G. *Le droit international public de la mer*. Vol. III. Paris, 1934. 795 p.
7. Справа *United States v. Louisiana*, 470 U.S. 93 (1985). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/470/93/> (дата звернення 22.11.2022).
8. Тимченко Л.Д. *Міжнародне право*. Київ, 2007. URL: <https://subj.ukr-lit.com/mizhнародne-pravo-timchenko-l-d-13-4-vnutrishni-morski-vodi/> (дата звернення 22.11.2022).